

Del museu social al museu zombi. Reflexions sobre el futur dels museus

quaderndelesidees.press/del-museu-social-al-museu-zombi-reflexions-sobre-el-futur-dels-museus/

December 22, 2019

Imatge d'Imanol Buissan. Imatge de capçalera d'Imanol Buissan.

El museu s'ha instituit des del seu origen com a autoritat, una autoritat que durant els darrers segles s'ha anat exercint en diversos àmbits: en el polític, contribuint a la construcció dels estats-nació a través de l'establiment d'un imaginari col·lectiu i d'una identitat cultural nacional per legitimar-ne l'existència, l'ordre social, la jerarquia de poder i la seva continuïtat històrica; en el món de l'art, consolidant el discurs historiogràfic, reafirmant els estils i els corrents i apuntalant el cànon; en el mercat de l'art, actuant com a banc del comerç artístic, encarregat de conservar el valor de les obres i dels noms-marca, d'augmentar-lo o de certificar-ne l'autenticitat; en la cultura patriarcal, perpetuant la figura del geni, masculí, blanc, heterosexual, i la seva androcèntrica mirada envers el món. El museu ha exercit com a autoritat, en definitiva, en una llarga llista de sistemes que abasten des de la ciència o el turisme, fins a la religió o el colonialisme.

La instrumentalització del museu com a autoritat per intervenir en tots aquests àmbits ha estat una constant des de la seva creació. Aquí, a Catalunya, la fragilitat de la construcció nacional ens n'ha donat abundants mostres, especialment en l'àmbit polític. Així, durant tot el segle xx, en aquells períodes en què el govern català disposava de certa operativitat, es creaven i potenciaven les institucions museístiques —la creació del Museo de Arte de Catalunya, inaugurat l'any 1934 a Montjuïc, o l'evolució de la Junta de Museus al llarg del segle xxen són casos paradigmàtics— a través de les quals es

desplegava el projecte polític del govern de torn, mentre que en períodes de debilitat, totes aquestes institucions museístiques perdien simptomàticament l'autonomia i quedaven absorbides per les institucions corresponents de l'estat espanyol.

La darrera gran intervenció en aquest sentit va tenir lloc l'any 1996 quan, sota el govern de Jordi Pujol, es va inaugurar el Museu d'Història de Catalunya, que tal com s'indica a la seva pàgina web: “a diferència d'altres institucions museístiques, no neix fruit de la necessitat d'exhibir una col·lecció prèviament existent, sinó amb la voluntat d'esdevenir un referent en la divulgació de la història i del patrimoni col·lectiu del país”. Per esdevenir museu ja no calia disposar d'una col·lecció, sinó que es podia crear automàticament una autoritat —esdevenir un referent—, en aquest cas, en la construcció de la història —en singular— de Catalunya.

La inauguració de l'MHCAAT i el seu indissimulat ús de l'autoritat museogràfica per construir «la història» no va ser una raresa sinó que venia emparada per la Llei de Museus (Llei 17/1990, de 2 de novembre, de museus), encara vigent, que inicia el seu redactat amb aquestes paraules: «La preservació del patrimoni històric, artístic, arqueològic, tècnic i científic de Catalunya és un element bàsic a l'hora de promoure'n el coneixement, l'estudi i la difusió entre tots els ciutadans, a fi de facilitar-los una millor comprensió de la natura, de la història i, en general, de la vida del país». El marc general, doncs, no es limita a «la història» del país com en l'MHCAAT, sinó que abasta molts altres àmbits on exercir l'autoritat inherent a la institució museística tal com l'hem conegut fins avui en dia.

Imatge d'Imanol Buissan.

Entorn de l'any 2011, però, una combinació de factors va representar un punt d'inflexió pel que fa a les formes d'autoritat amb les quals havíem conviscut fins aleshores i a les quals estàvem culturalment avesats. Del daltabaix que va comportar l'estafa del 2008, la corresponent reacció del moviment 15M i la ja consolidada presència de les xarxes socials en les nostres vides, va sorgir un nou horitzó on l'estat-nació i els governs eren

durament qüestionats i, com a conseqüència, calia recuperar la participació política ciutadana i no limitar-la a una votació cada quatre anys. El canvi cultural que aquest nou posicionament implicava —més enllà de si va tenir o no conseqüències polítiques reals— va generar a diferents escales l'aparició de plataformes de participació ciutadana, tant en partits polítics com en l'Administració, i un procés de desmantellament de l'opacitat que històricament havia caracteritzat les institucions públiques. A partir d'ara, l'autoritat havia de ser participada o, com a mínim, semblar-ho.

L'onada d'obertura i participació ciutadana va arribar també als museus, que no van dubtar a abocar-hi esforços i destinar-hi recursos amb l'objectiu de fer participar la ciutadania de les seves activitats, que de retruc podien ajudar a millorar l'afluència de públic i la implicació ciutadana. Va esdevenir imprescindible una presència activa a les xarxes socials, col·laborar en projectes comunitaris com la Viquipèdia, compartir els fons a través de la seva digitalització, obrir els espais dels museus per a tot tipus d'activitats, activar formats més propers com els blogs o la creació d'apps personalitzades per a mòbils, utilitzar la gamificació per aproximar-se als visitants o establir una política de transparència de dades, per esmentar-ne tan sols uns exemples. Va ser un viratge cultural en tota regla que en el sector van batejar com *el pas del museu temple al museu social*.

La consolidació d'aquest model de museu és avui en dia una realitat que, tanmateix, no ha aconseguit aturar el progressiu desarrelament dels museus respecte al seu entorn ni recuperar la centralitat cultural de què en altres èpoques havien gaudit. L'informe de resultats sobre les dades de visitants als museus de la ciutat de Barcelona de l'any 2018 ho corrobora amb números. Per exemple, només el 14 % dels visitants són residents a la ciutat i només el 2,5 % provenen del mateix districte on s'ubica el museu. En alguns casos, com el del Museu Picasso, el percentatge de visitants locals cau fins a un 1,9 %. Malgrat els esforços, les dades són contundents: l'autoritat que històricament havien exercit els museus i que els convertia en una veu rellevant del debat públic s'ha anat esvaint gradualment.

I per què, en plena època del museu social, l'*auctoritas* del museu està tan debilitada? La resposta sembla trobar-se en el mateix pas del museu temple al museu social, un gir que, analitzat en detall, no ha estat real. La mutació que va representar l'adveniment del museu social ha comportat una transformació superficial on només hi ha hagut una mutació en la forma però l'essència de l'autoritat s'ha mantingut intacta, especialment en relació amb qui pot i qui no pot participar en la seva construcció. En altres paraules: mentre ens entretenien a participar, aquells qui tenien la potestat per construir aquesta identitat comuna, aquests valors culturals, socials o econòmics, han continuat essent els mateixos. Interactuar amb els *community managers*, consultar els fons *online*, veure dansa entre obres del barroc o gaudir d'una Viquipèdia ben autofarcida són serveis que queden molt lluny de la construcció i l'exercici de l'autoritat, és a dir, d'establir què es

conserva i què no es conserva, quina línia discursiva i expositiva se segueix, qui comissaria o què es fa a les sales, en suma, totes aquelles tasques que històricament havien donat sentit a la institució museística com a autoritat.

La desorientació i inacció que mostra el sector davant d'aquesta pèrdua d'autoritat no dona gaires pistes sobre quin serà el camí que prendrà els propers anys. Tot i això, sobre el futur dels museus podríem arribar a imaginar dos escenaris: un de realista i un altre de desitjat. El primer, el realista, seria una continuació de les dinàmiques actuals on els museus van modelant noves formes de participació superficial intentant alinear-se amb el context de torn per tal de recuperar l'ascendència social de temps pretèrits. Un canvi de forma però no de fons: roman la voluntat de mantenir intacte el control i la gestió d'aquesta autoritat que, paradoxalment, no només no s'acaba de recuperar mai sinó que va minvant implacablement. Aquest escenari —atractiu per a l'*statu quo* però difícilment digerible per a unes noves generacions cada vegada més allunyades d'aquestes formes de poder— condemna inexorablement el museu a la seva reconversió en arxiu o, en el pitjor dels casos, en un simple magatzem. És el museu zombi, un mort vivent que perpetua la seva existència trontollant escapçat, sense l'única cosa que li havia donat sentit: l'autoritat.

En el segon escenari, el desitjat, s'invertirien els termes plantejats en el primer escenari i s'abordaria obertament la irrellevància dels museus posant el focus en la mateixa autoritat: multiplicant-la, diluint-la, qüestionant-la, compartint-la, cedint-la. Un museu viu on el debat no ens distrauria en qüestions de forma sinó que apuntaria, per fi, a la pròpia essència del museu.

Jordi Sans

Jordi Sans

Consultor en museografia i patrimoni i professor col·laborador del màster de Gestió cultural de la UOC. Format en Enginyeria Industrial i Belles Arts, és doctor en Història de l'Art per la Universitat de Barcelona. Els seus àmbits d'interès i investigació se centren en la museografia i en la metodologia projectual [...]

[Llegir més](#)

